

Piotr Gołdyn, *Obrazki z dziejów oświaty w Wielkopolsce Wschodniej*, Zeszyt III, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz 2017, ss. 129.

Mam przyjemność recenzować trzeci zeszyt z cyklu „Obrazki z dziejów oświaty w Wielkopolsce Wschodniej”. Publikacja została wydana nakładem Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zeszyt 3 jest dziełem pracy Piotra Gołdyna profesora nadzwyczajnego Zakładu Pedagogiki na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym w Kaliszu Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Autor specjalizuje się w badaniach poświęconych historii edukacji. W Jego dorobku szczególne miejsce zajmują regionalia. Efekty permanentnych poszukiwań w tym zakresie śledzić można na stronie internetowej Autora w zakładce Ciekawostki¹.

Dotychczas z cyklu *Obrazki z dziejów oświaty w Wielkopolsce Wschodniej* Autor wydał trzy tomy, w 2014 pierwszy zeszyt², w 2015 kolejny zeszyt³ i w 2017 trzeci zeszyt. Każdy zeszyt ma inną szatę graficzną okładki. Przedmiotem niniejszej recenzji jest zeszyt trzeci.

Układ recenzowanej publikacji tworzą: spis treści, obrazek wejściowy będący zapowiedzią treści zeszytu, 25 obrazków tematycznych, numerowanych od 51 do 75, obrazek wyjściowy jako podsumowanie dotychczasowych badań oraz wykaz skrótów.

Autor, podobnie jak w poprzednich zeszytach, wprowadził w strukturę pracy termin obrazka zamiast wstępu, rozdziału i zakończenia. Przyjmując, że obrazek to „krótki utwór (...) przedstawiający drobny wycinek rzeczywistości”⁴, prezentowane w pracy obrazki jako niezwiązane ze sobą historie, „odtwarzają w pewien fragmentaryczny sposób” (s. 127) dzieje szkolnictwa i działań oświatowo-wychowawczych w regionie Wielkopolski Wschodniej w XIX i XX wieku.

Przedmiot rozważań zeszytu 3 stanowią wydarzenia epizodyczne z dziejów oświaty na terenie Wielkopolski Wschodniej z powiatów kolskiego, konińskiego, słupeckiego i tureckiego. [Szerzej kryterium terytorialne Autor omówił w zeszycie pierwszym⁵.] Tematyka publikacji obejmuje swym zakresem chronologicznym głównie XX wiek, poza jedną opowieścią z II połowy XIX wieku (s. 104-108). Układ pracy ma charakter problemowy, gdyż zrezygnowano z podejścia chronologicznego, co zastało wyjaśnione w zeszycie drugim⁶.

Trzon książki stanowi 25 obrazków o różnorodnej tematyce będących kontynuacją zeszytu 1 oraz 2. Pierwszy z trzeciego zeszytu obrazek (51) opisuje dzieje Samorządowego Gimnazjum Koedukacyjnego w Kazimierzu Biskupim.

¹ P. Gołdyn, strona internetowa <https://piotr-goldyn.wixsite.com/start/ciekawostki> [dostęp: 09.04.2018].

² P. Gołdyn, *Obrazki z dziejów Wielkopolski Wschodniej Zeszyt 1*, Kalisz 2014.

³ P. Gołdyn, *Obrazki z dziejów Wielkopolski Wschodniej Zeszyt 2*, Kalisz 2015.

⁴ *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. J. Bralczyk, Warszawa 2005, s. 477.

⁵ P. Gołdyn, *Obrazki z ..., Zeszyt 1*, s. 7.

⁶ P. Gołdyn, *Obrazki z ..., Zeszyt 2*, s. 8.

Szkoła powstała w klasztorze O.O. Misjonarzy Świętej Rodziny w Kazimierzu Biskupim, którzy, jak wynika z doniesień Autora, również poprzez swoją działalność oświatową w okresie międzywojennym wpisali się w historię edukacji. W kolejnych trzech obrazkach terenem badań jest miasto Konin i województwo konińskie. Obrazek 52 relacjonuje okoliczności konfliktu pomiędzy nauczycielem „lekcji rysunków” a uczniem klasy III Publicznej Szkoły Dekszałkującej Zawodowej w Koninie w roku szkolnym 1937/38. Sprawa dotyczyła nieodpowiedniego zachowania ucznia podczas lekcji, ale była na tyle poważna, że pisała o niej lokalna prasa oraz stała się kilkukrotnym przedmiotem zainteresowań rady pedagogicznej wspomnianej szkoły. Obrazek 53 wyróżnia się uroczystym charakterem, gdyż dotyczy przebiegu inauguracji roku szkolnego 1998/99 w Szkole Podstawowej w Malanowie, znajdującej się na terenie województwa konińskiego. Była to ostatnia tego typu uroczystość w dziejach województwa konińskiego, które istniało w latach 1975-1998. Kolejny obrazek, mówi również o województwie konińskim, ale głównie odnosi się do miasta Konin, gdzie 10 października 1985 roku została zainicjowana działalność pierwszej na ziemi konińskiej, niezależnej organizacji harcerskiej, pod nazwą Polska Organizacja Harcerska (PHO) w Koninie. Organizacja rozwijała się i tworzyła nowe szczyty także poza zasięgiem województwa konińskiego. W 1998 roku POH znalazła się w strukturach Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej. Tytuł obrazka 55 to „O masówkach ogólnoszkolnych w podstawówce w Sadlnie”. Na przykładzie Szkoły Podstawowej w Sadlnie, obecnie znajdującej się w gminie Wierzbiniek, w powiecie konińskim, Autor ujawnia realia peerelowskiej szkoły, skupiając się głównie na apelach poświęconych przyznawaniu nagród w postaci odznak „wzorowego ucznia” jak i nagan. Masówki służyły wytypowaniu przodowników nauki oraz bumelantów spośród uczniów. Niejednokrotnie oprócz publicznych apelów, „wyróżnionych” in plus i in minus upamiętniano na kartach kronik szkolnych. W dalszej części pracy tematyka również nawiązuje do rzeczywistości szkolnej z okresu PRL. Chodzi o rok 1973, w którym to zaplanowano kulminację obchodów związanych z 500-leciem urodzin Mikołaja Kopernika oraz obchody 200 rocznicy Komisji Edukacji Narodowej. Wspomniane obchody stały się też okazją do nadawania szkołom imienia astronoma⁷, ale też nadawania imienia patrona szkołom bez patrona. W pierwszej kolejności propagowano sylwetki działaczy komunistycznych. I właśnie o takim bohaterze traktuje obrazek 56, przybliżający ceremonial związany z nadaniem Szkole Podstawowej w Szyszyńskich Holendrach imienia kpt. Lucjana Szenwalda dnia 14 października 1973 roku. Działalność Zespołu Tanecznego Szkoły Podstawowej nr 1 w Kole to wątek przewodni obrazka 57. Następny obrazek przybliży historię szkoły w miejscowości Bibianna w powiecie tureckim w latach 1807-2003. Dzieje tej placówki zapisano na kartach zachowanej kroniki szkolnej. Epizod pięćdziesiąty dziewięć relacjonuje przebieg uroczystości związanych z obchodami pięćdziesięciolecia Szkoły Podstawowej nr 1 im. Zofii Urbanowskiej w Koninie, które miały miejsce w roku szkolnym 1977/78. Placówka powstała w latach międzywojennych, a jej patronem był założyciel warszawskiego Collegium Nobilium Stanisław Konarski. Szkoła istnieje do dziś, wkroczyła już w dekadę, której zwieńczeniem będzie jubileusz stulecia. W 1945 roku do Zagórowa przybyły siostry benedyktynki-misjonarki. Siostry osiedlając się w domu otrzymanym od władz miejskich zajęły się działalnością oświatowo-wychowawczą. Wydarzenie to stało się myślą przewodnią obrazka 60.

⁷ Zob: M. Radziszewska, *Udział uczniów szkół podstawowych województwa olsztyńskiego w obchodach 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika*, [w:] *Wzrastać w cieniu historii: dzieci i młodzież w instytucjach edukacyjnych w Polsce (1918-1989)*, red. E. Gorloff, Toruń 2015, s. 286-303.

W dalszej części zeszytu zaprezentowano gazetę „Kościelczankę” z lat 1928-1931. Gazeta była dziełem wychowanek Ludowej Szkoły Rolniczej Żeńskiej w Kościelcu. Na jej łamach poruszano nie tylko bieżące sprawy wychowanek, ale też sporządzano kronikę szkoły. Treść kolejnego epizodu (62) wypełnił opis i przebieg letniej kolonii w Ślesinie, która miała miejsce w lipcu 1937 roku. Uczestniczkami wypoczynku były dziewczynki z Górnego Śląska pozostającego wówczas w granicach państwa niemieckiego. Kolejny epizod poświęcony jest dziejom szkoły powszechnej w Dzierawach, powstałej w 1915 roku jako szkółki prywatnej i jej dalszego rozwoju aż do momentu ponownej jej reaktywacji po II wojnie światowej. Treść następnego obrazka wpisuje się w tegoroczne obchody 100 Rocznicy Odzyskania Niepodległości, gdyż traktuje on o wakacyjnym kursie nauczycielskim, który miał miejsce w okresie od 1 lipca do 10 sierpnia 1918 roku w Koninie, czyli w okresie poprzedzającym wspomniane wydarzenie. Kurs rozpoczął J. Pawlikowski referatem pt. „Dzieje posłannictwa Polski”. Równie niezwykle uroczyste było zakończenie kursu. Ogółem w kursie o charakterze ogólnokształcącym i metodycznym udział wzięło 165 osób, w tym 50 kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Następny szkic poświęcony został powstałej po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Szkole Powszechnej w Piekarach. Główny wątek rozważań skupia się wokół opieki nad szkołą jaką rozłożyła jedna z jednostek powstałych w 1936 roku Junackich Hufców Pracy. W obrazku 66 zatytułowanym „O komemoracji nauczyciela rzgowskiej szkoły powszechnej” przywołano postać i zasługi długoletniego kierownika szkoły Henryka Grabowskiego. W dalszej części pracy Autor opisał udział Gminnej Szkoły Zbiorczej w Wilczynie w akcji konkursowej pt. „Na każdego ucznia czeka z kawą „Inką” szklanka mleka” zorganizowanej przez czasopismo „Rodzina i Szkoła” i Ministerstwo Oświaty i Wychowania. Obrazek sześćdziesiąty ósmy opisuje stan sanitarny szkoły powszechnej w Barczygłowie monitorowany zgodnie z zaleceniem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w książce sanitarnej. W kolejnym szkicu przybliżono epizod z peerelowskiej rzeczywistości oświatowej, dotyczący budowy nowego budynku szkolnego w Sławoszewku z nadaniem imienia „20-lecia Polski Ludowej” w tle. Treść następnego obrazka koncentruje się wokół prawie 45-letniej pracy nauczycielskiej Edmunda Berdzińskiego (1897-1989). W dalszej części zeszytu omówiono działalność ochronki prowadzonej przez zakonnice ze zgromadzenia sióstr służebniczek w latach 1862-1866 w majątku Władysława i Honoraty Kwileckich w Malińcu. Obrazek 72 poświęcony został zaangażowaniu nauczycieli i uczniów Szkoły Podstawowej nr 2 w Kłodawie w obchody setnej rocznicy urodzin Włodzimierza Lenina w 1970 roku. Również kolejny szkic z lat peerelowskiej rzeczywistości relacjonuje przebieg korowodu pod hasłem „Wielka Żakinada” jaki przeszedł ulicami Konina 12 czerwca 1966 roku z okazji uczczenia Tysiąclecia Państwa Polskiego. Następny epizod przybliży okoliczności powstania i działalności męskiej drużyny harcerskiej im. Piotra Skargi we Władysławowie w latach 1921-1939. Ostatni obrazek tematyczny terytorialnie nawiązuje do pierwszego i opisuje konflikt z użyciem siły fizycznej rodzica wobec nauczycielki, którego rozstrzygnięciem zajęł się Sąd Powiatowy w Koninie.

W recenzowanej pracy, do zaprezentowania dziejów oświaty na terenie Wielkopolski Wschodniej, Autor wykorzystał różnorodne źródła historyczne. A ponadto każdy obrazek zawiera ich wykaz. Zgromadzone przez Autora źródła archiwalne pochodzą z archiwów państwowych i kościelnych np. Archiwum Państwowego w Poznaniu Oddział w Koninie czy Archiwum Prowincjonalnego Misjonarzy św. Rodziny w Poznaniu. Niezwykle pomocne stały się materiały źródłowe z archiwów szkolnych (np. Archiwum Zespołu Szkół Zawodowych im. Mikołaja Kopernika

w Koninie, Archiwum Szkoły Podstawowej w Rzgowie, Archiwum Szkoły Podstawowej w Wilczynie, Archiwum Szkoły Podstawowej w Barczygłowie, Archiwum Szkoły Podstawowej im. W. Broniewskiego w Władysławowie). Składowane w nich zbiory to głównie kroniki szkolne, kroniki klasowe, księgi jubileuszowe, kroniki harcerskie, protokoły rad pedagogicznych, akta osobowe. Przydatne okazały się też zbiory z prywatnych archiwów rodzinnych np. Artura Berdzińskiego, Elwiry Jeglińskiej. Bazę źródłową stanowią też materiały archiwalne ocalone przez Autora przed zniszczeniem, np. albumy Urzędu Wojewódzkiego w Koninie. Wśród wykorzystanych przez Autora źródeł, na uwagę zasługują źródła opisowe (narracyjne), w tym publicystyka zarówno prasa lokalna, jak i czasopisma pedagogiczne („Gazeta Poznańska”, „Głos Koniński”, „Głos Nauczycielski, „Kościelczanka”) oraz publikowane i niepublikowane materiały narracyjne w postaci wspomnień, relacji, dzienników, listów. Wzrost estetyczny publikacji podnoszą zamieszczone w zeszycie źródła ikonograficzne. Z 43 różnego formatu fotografii, prym wiodą fotografie zbiorowe, następnie portretowe i okolicznościowe, potem fotografie miejsc i obiektów oraz ilustracje np. prac ręcznych wychowanków placówek oświatowych. Uzupełnienie źródeł tradycyjnych recenzowanego tomu stanowią źródła drukowane i materiały elektroniczne oraz literatura przedmiotu badań. Warto wspomnieć, że pod każdym z obrazków podano bibliografię według następującego porządku: źródła archiwalne, źródła drukowane, źródła narracyjne, literatura.

Zasługą Autora, pomimo krótkiej narracji, jest ukazanie przeszłej i teraźniejszej historii epizodu, czyli przedstawienie go w sensie dziejowym.

Z obowiązku spoczywającego na osobie recenzenta, muszę też wskazać pewne uchybienia, przed którymi nie ustrzegł się Autor. Zastrzeżenie moje jako wnikliwego czytelnika budzi brak podania, poza wykazem bibliograficznym, odsyłaczy z pełnym zapisem bibliograficznym przy cytowanych fragmentach. Pewną niecisłością jest tytuł obrazka 63. Przedstawione w nim fakty świadczą o (a nie braku) zaangażowaniu się mieszkańców wsi w odbudowę szkoły w powojennej rzeczywistości. Pomimo tego, że był to trudny okres, nie tylko ze względu na zimową porę roku (luty 1945 roku), ale także położenie materialne utrudzonej wojną ludności, to mieszkańcy Dzieraw na miarę własnych środków i możliwości pomagali przy przystosowaniu budynku szkolnego i mieszkania dla nauczyciela do stanu używalności (s. 67). Należy przypuszczać, że Autor w precyzowaniu tytułu epizodu sugerował się zapiskami kronikarskimi kierownika szkoły, który narzekał m.in. na słabą aktywność społeczności lokalnej w sprawy szkoły, na nieregularne uczestnictwo w zajęciach dydaktycznych starszej młodzieży. Z takimi trudnościami, jakie miewał kierownik Ignacy Ziębowicz w prowadzeniu szkoły w okresie powojennym, borykali się organizatorzy i nauczyciele nie jednej ówczesnej placówki⁸. Ponadto wspomniany nauczyciel musiał się cieszyć powszechnym szacunkiem wśród lokalnej społeczności, skoro otrzymał od mieszkańców (swoich wychowanków) tablicę pamiątkową⁹.

⁸ M. J. Radziszewska, *Nauczyciele szkół powszechnych i podstawowych na Warmii i Mazurach (1945-1956)*, Kraków 2011, s. 179-192.

⁹ W 2012 roku odbyła się uroczystość upamiętnienia osoby Ignacego Ziębowicza w Szkole Podstawowej w Dzierawach. Na tę okoliczność nastąpiło odsłonięcie tablicy na budynku szkoły o następującej treści: „Ignacy Ziębowicz (1890-1950) – nauczyciel wiejski, kierownik szkoły w Dzierawach, działacz ludowy i związkowy Ku pamięci wdzięczni mieszkańcy, Dzierawy 23 wrzesień 2012r.” <http://www.gminakolo.e-witryna.info/1/97/uroczystosc-upamietnienia-osoby-ignacego-ziebowicza-dzierawy-2012r>. [dostęp 09.04.2018].

Recenzowana książka Piotr Gołdyna, będąca kontynuacją badań nad różnymi aspektami funkcjonowania szkolnictwa i działalności opiekuńczo-wychowawczej w Wielkopolsce Wschodniej, łączy cechy publikacji naukowej i opracowania przygotowanego z myślą o popularyzacji wiedzy na potrzeby edukacji regionalnej. Stąd jest godna polecenia nie tylko nauczycielom, uczniom, absolwentom i sympatykom prezentowanych w pracy różnych typów szkół i placówek, ale także studentom i badaczom naukowym oraz miłośnikom i popularyzatorom historii regionalnej. Ukazuje bowiem – jak podkreśliła w recenzji wydawniczej prof. nadzw. dr hab. Iwonna Michalska - „szczegóły dotyczące działalności konkretnych placówek” w regionie Wielkopolski Wschodniej niezwykle pomocne przy tworzeniu szerszych syntez nad oświatą w XX wieku.

Problematyka zeszytu 3, przedstawiona w sposób przystępny dla każdego odbiorcy, dotyczy powstania i funkcjonowania różnych typów szkolnictwa i placówek opiekuńczo-wychowawczych, prezentuje również w wymiarze zbiorowym, jak i jednostkowym zaangażowanie środowisk nauczycielskich i uczniowskich oraz rodzicielskich i innych podmiotów oświatowo-kulturalnych w rozwój oświaty na ziemi wielkopolskiej w jej wschodniej części. Dzięki, jak zaznaczył w Obrazku wyjściowym Autor, żmudnym, czasochłonnym i pracochłonnym kwerendum (s. 127), Czytelnik po raz kolejny otrzymał „wyłuskane” elementy codzienności nie tylko szkolnej, ale też różnych dziedzin życia społecznego w Wielkopolsce Wschodniej.

Maria Radziszewska